

İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

e-ISSN: 2147-6152

Yıl 10, Sayı 26, Nisan 2021

Makale Adı /Article Name

Türkiye Köylü Partisi'nin Ağrı
Teşkilatlanması (1952-1958)

Organization of Ağrı Turkey Peasant
Party (1952-1958)

Yazarlar/Authors

Mehmet PINAR

Doç. Dr. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü,
mmpinar@gmail.com ORCID: 0000-0001-5416-5220

Özlem KARAPINAR

Doktora Öğrencisi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü,
ozlem_karapinar_89@hotmail.com ORCID: 0000-0002-5183-0181

Yayın Bilgisi

Yayın Türü: Araştırma Makalesi

Gönderim Tarihi: 23.08.2020

Kabul Tarihi: 26.03.2021

Yayın Tarihi: 30.04.2021

Sayfa Aralığı: 348-368

Kaynak Gösterme

Pınar, Mehmet; Karapınar, Özlem (2021). "Türkiye Köylü Partisi'nin Ağrı Teşkilatlanması (1952-1958)", *İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S 26, s. 348-368.

(Bu makale, yazar beyanına göre, TR DİZİN tarafından öngörülen "ETİK KURUL ONAYI" gerektirmemektedir.)

ÖZ

Demokrat Parti (DP) içinde siyaset yapan Remzi Oğuz Arık, Cezmi Türk gibi kişiler kendi partilerinin otoriter yapıya büründüğü iddiasıyla partiden ayrılarak Türkiye Köylü Partisi çatısı altında köy siyasetine yeni bir çehre kazandırmak adına harekete geçtiler. Partinin kurucu kadrosu köy/köycülüğü merkeze alan anlayıştan ziyade taşradan olaya bakan bir yol geliştirmek için partiyi kurduklarını belirttiler. Bu düşünce çerçevesinde Doğu Anadolu'da teşkilatlanmaya başladılar. Muş, Van, Elazığ, Malatya ve Ağrı teşkilatlanmanın başında gelmekteydi. Ağrı Köylü Partisi Teşkilatı, 22 Ağustos 1955 tarihinde DP'de siyaset yapan Fettah Aktan başkanlığında kuruldu. Ağrı, merkez teşkilatlanması çalışmalarını tamamladıktan sonra ilçe ve köylerde örgütlenmeye başladı. Teşkilatlanmada önde gelen ve başarılı olan ilçelerin başında Diyadin ve Taşlıçay gelmekteydi. Partinin Ağrı'daki en büyük başarısı, Diyadin'de belediye seçimleri kazanmasına karşın iktidar partisinin itirazları sonucu seçimler iptal edildi. Partinin Ağrı'da karşılaştığı en büyük problem, sadece köylülerin teşkilatın içerisinde yer aldığı algısıydı. 1957 Seçimleri öncesi partiden ciddi sayıda üye istifa ederek DP saflarına katıldı. Parti, Ağrı'da siyasi bir başarı gösterememesine karşın muhalefetin iktidar karşısında tavrını anlamamız açısından önemli bir rol üstlendi.

Anahtar Kelimeler: Ağrı, Diyadin, Remzi Oğuz Arık, Seçimler, Türkiye Köylü Partisi

ABSTRACT

Democratic Party (DP) Remzi Oguz Arık engaged in politics, Cezmi Turk persons like the left the party for allegedly shut down authoritarian structure of their parties to Turkey Peasant Party village politics under the umbrella acted in order to give a new face. The founding staff of the party stated that they established the party in order to develop a road that looks at the situation from the provinces rather than the understanding that puts the village /peasantry in the center. Within the framework of this thought, it started to be organized in Eastern Anatolia. Muş, Van, Elazığ, Malatya and Ağrı were at the top of the organization. The Ağrı Peasant Party Organization was established on 22 August 1955 under the leadership of Fettah Aktan, who was a politician in DP. After completing the works of Ağrı Central organization, it started to get organized in districts and villages. Diyadin and Taşlıçay were the leading and successful districts in organizing. Turkey Peasants Party ruling party contested the results of the municipal elections in Diyadin Despite winning the biggest success in pain elections were canceled. The biggest problem the party faced in Ağrı was the perception that only the villagers were in the organization. Before the 1957 elections, a significant number of members from the party resigned and joined DP ranks. Although the party did not show any political success in Ağrı, it played an important role in understanding the opposition's attitude towards the government.

Keywords: Ağrı, Diyadin, Remzi Oguz Arık, Elections, Turkey Peasant Party

Giriş

Tek parti iktidarı 1946'da DP'nin kurulmasıyla ciddi manada sarsılmaya başladı. DP kurulmasından kısa bir süre sonra taşra teşkilatlanmasına başladı. DP kadroları özellikle Doğu Anadolu'da teşkilatlanmasının gerekliliği üzerinde durdu.¹ Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) eksik yönlerine eğilerek taşrada köylü kesimine yönelik dokunuşları başarılı bir şekilde yerine getirdi. Köyün ciddi manada desteğini alan DP, ilk defa köyü siyasetin içine taşımayı başardı. Köydeki fasit daireyi kırmayı başaran ve kitle halinde köyü etkileyen siyasi hareket olarak tanımlandı.² Köyün ve

¹ Samet Ağaoglu, *Siyasi Günlük-Demokrat Parti'nin Kuruluşu*, Haz:Cemil Koçak İstanbul: İletişim Yayınları, 1992, s.436.

² Kemal Karpat, *Türk Demokrasisi Tarihi*. İstanbul: Afa Yayınları, 1996, s.329.

köylünün siyasetin merkezine çekilmesi köyün kaderini değiştirecek yeni açılımları da beraberinde getirdi. Bu değişim süreci köye bakışın ve eğilişin değişebileceğinin zeminini oluşturdu.

Türk siyasetinde ilk defa merkezin dışında taşrayı önemseyen bir anlayışı DP yerleştirmesine karşın iktidar olduktan sonra CHP gibi merkezîyetçi anlayışa büründüğü eleştirisiyle karşı karşıya kaldı. Tam da böylesi bir atmosferde DP'den ayrılarak Remzi Oğuz Arık'ın liderliğinde kurulan Türkiye Köylü Partisi (TKP), tek parti dönemi uygulamalarına geri dönen ve köylü kesimini siyasetin dışına iten anlayışı reddederek köyü siyasetin öznesi konumuna getirme mücadelesini başlattı.

Cevdet Perin, DP'nin köylüyü birçok yönden kalkındırdığını, fakat köylüyü doğrudan doğruya mecliste köylüyü temsil edecek siyasi bir partiye ihtiyaç olduğu, bu boşluğu dolduracak hareketin gerek köylüyü merkeze alması gerekse ortaya koyduğu ilkeli duruşla, TKP olduğu gerçeği üzerinde durdu.³

DP'nin tek parti anlayışını değiştiren, merkezin dışında taşranın da siyasetin içinde olması gerektiğini savunan tavrı, Türk siyasi yaşamına bütünlük açısından değerli bir dinamizm kazandırdı. DP'nin başlatmış olduğu yeni anlayışın uzun sürmediği kısa bir zaman diliminde Türk siyasi hayatının geleneksel kodlarını temsil eden merkezîyetçi karaktere tekrardan büründüğü eleştirisi getirildi. DP'den kopan TKP, bu anlayışı değiştirmek, Anadoluculuğun en önemli basamağını teşkil eden köyü/köylüyü siyasetin merkezine çekmek için siyasi bir tavır belirledi. Bu çalışmada TKP'nin genel anlamda ortaya koyduğu siyasi argümanların Ağrı'ya yansımalarının hangi düzeyde olduğu, taşrayı/köyü önemseyen bu siyasi hareketin Ağrı'da nasıl bir toplumsal karşılık bulduğunu irdelemektir.

1-Türkiye Köylü Partisi'nin Kuruluşu

1950'de iktidara gelen Demokrat Parti merkez teşkilatında çok ciddi sorunlar yaşanmazken yerel teşkilatlarda özellikle de kongrelerde ikililikler parti yönetiminde rahatsızlıklara neden olmaktaydı. 1951-1952 arasında kongrelerde meydana gelen ikililikler yerel teşkilatları kapatmaya kadar gitmekteydi. Yerel teşkilatlardaki bu sorunlardan/gelişmelerden Başbakan Adnan Menderes de rahatsız olmaya başladı. Menderes, parti içinde yaşanan sıkıntılar karşısında "*Parti içinde tenkit tek parti*

³ Cevdet Perin, Türkiye Köylü Partisi. *Hafta*, 6/149, 1 Ağustos 1952, s.21.

rejim âdetidir.” diyerek uygulamadan memnun kalmadığını, parti içindeki eleştirilere de açık olmadığını belirtti.⁴

Bu bağlamda DP yerelde otoriteyi sağlamak adına kongrelere müdahale etmeye başladı. İlk sorun, İstanbul'da ortaya çıktı. Genel İdare Kurulu, il örgütünün 8 yöneticisini değiştirerek burada otoritesini kurmaya çalıştı. İstanbul'un dışında 3 Şubat 1951'de DP'nin, İzmir İl Kongresi'ne müdahale etmesi sonucunda parti içi bölünmeler başladı. 12 Mayıs 1951'de toplanan DP Bursa İl Kongresi'nde yine parti liderliği eleştiri konusu oldu. Merkez ile taşra teşkilatları arasında yaşanan bu sorunlar Bayar-Menderes grubu anlaşmazlığına dönüştü. Taşra teşkilatları, merkezin kuvvet ve idareyi tekellerine alarak aşırı otoriteye başvurduğunu iddia ediyorlardı. DP genel merkezinin Seyhan İl Kongresi'ne de müdahale etmesi sıkıntılı bir duruma yol açtı. Genel merkez kendi adayını desteklemesi hususunda Seyhan örgütüne baskı yapınca Seyhan örgütü de genel merkeze başkaldırdı.⁵ DP'nin Adana İl Kongresi'ndeki anlaşmazlık, mahalli teşkilat ile merkez teşkilat arasındaki ayrılıklardan kaynaklanıyordu. Çatışma havası içinde geçen kongrede, Kongre Başkanı Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu, yükselen sesler yüzünden kürsüden inmek zorunda kaldı. Koridorlarda meydana gelen çatışmalarda bir kişi yaralandı.⁶ Genel merkezin adayı olan Ömer Başeğmez'in il başkanlığına seçilmesi üzerine DP milletvekilleri Remzi Oğuz Arık, Cezmi Türk, Yusuf Ziya Eken, Reşat Güçlü ve Tevfik Çoşkan, DP idarecilerinin demokratik prensipleri ayaklar altına aldıkları gerekçesiyle partiden istifa ettiler. Adana'daki olaylar kısa sürede büyüyerek DP'li 17 Belediye Meclisi üyesinin istifasına kadar gitti. DP Seyhan örgütünden istifa edenlerin sayısı, bir ay içinde 422'ye çıktı.⁷

Seyhan Kongresi'nden istifa eden DP'liler yeni bir parti kurma hazırlıklarına başladı. Bu grup, 17 Mayıs'ta parti tüzüğünü hazırlayarak İçişleri Bakanlığına teslim etti. TKP, ilk resmi beyanatını Süreyya Endik verdi. Beyanatta;

⁴ Beril Yaşar, “Demokrat Parti'de Parti İçi Demokrasi (1946-1960)”, *Tarih Okulu Dergisi*, 2014, 18, s. 513.

⁵ Mehmet Kabasakal, *Türkiye'de Siyasal Parti Örgütlenmesi 1908-1960*, İstanbul: Tekin Yayınevi, 1991, s.181-182.

⁶ Feroz Ahmad-Bedia Turgay Ahmad, *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi*, İstanbul: Bilgi Yayınevi, 1976, s.79-84.

⁷ Mustafa Albayrak, *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*, Ankara: Phoenix Yayınevi, 2004, s.497; Cezmi Türk, tertipli bir hizipçilik faaliyeti sonucu partiden koparıldıklarını iddia etti. (BCA, 030.01/20.117.1-1.)

“Bir yıldan beri hazırlığı yapılmakta olan TKP, tüzüğünü bugün Hükûmete vermiş ve resmen teşekkül etmiş bulunmaktadır. Muhtelif vilayetlerden partiye kurucu olarak katılan 90 arkadaşımız 19 Mayıs'ta Ankara'da toplanarak açılıştta bulunacaklar ve Merkez Temsilciler Meclisi'ni seçeceklerdir.”⁸

Merkez Temsilciler Meclisi'nin ilk toplantısı 19 Mayıs 1952'de Ankara'da yapıldı. Bu toplantıda Adana, Eskişehir, Konya, Kastamonu, İstanbul, Çanakkale ve Kütahya vilayetlerinden gelen 370 partili bu toplantıda hazır bulundu.⁹ Demirtepe Seyhan Sokak'taki parti merkezinde resmi kuruluş için yapılan toplantıdan sonra¹⁰ Seyhan Milletvekili Remzi Oğuz Arık, Cezmi Türk, Yusuf Ziya Eker, Süreyya Endik, Ethem Menemencioğlu ve Tahsin Demiray ile birlikte partiyi kurdular.¹¹ Genel Başkanlığa Remzi Oğuz Arık ve Genel Sekreterliğe Tahsin Demiray getirildi.¹² Parti tüzüğüne göre, 21 kişilik Temsilciler Meclisi ve bu kurulun kendi içinde seçtiği 9 kişilik Merkez İdare Kurulu oluşturulmasına karar verildi.¹³ TKP'nin, Liberal Köylü Partisi (LKP) ile yaptığı görüşmeler sonrası LKP kendisini feshederek TKP'ye katıldı. Ayrıca Toprak, Emlak ve Serbest Teşebbüs Partisi ve Müstakiller Birliği ile de birleşme sağlandı.¹⁴ Partinin yayın organı olarak Teşkilat Gazetesi çıkarılmaya başlandı.¹⁵

Ankara'da 19 Mayıs 1952 yapılan ilk kurucular toplantısında tüzük gereğince Genel Merkez Teşkilatı'na seçilenler şunlardı:¹⁶

Fahri Başkan Ethem Menemencioğlu, Genel Başkan Remzi Oğuz Arık, Genel Merkez İdare Kurulu Üyeleri: Hakkı Kâmil Beşe, Eski Vakıflar Genel Müdürü Süreyya Endik, Basın Üyesi Yusuf Ziya Eker, Muhasip Üye Asım Günc, Mühendis Asaf İlbay, Mühendis eski Bilecik Milletvekili Cemil Kantemir, Emekli General Teşkilatçı Üye Cezmi Türk, Osman Nuri Gürler, Emekli General Cemal Azmi Soydaner, Matbaacı Mithat Bayatlı, Tüccar Mustafa Enver Birol, Dr. Hadi Sezer.

⁸ “Köylü Partisi Dün Resmen Teşekkül Etti”, *Cumhuriyet*, 17 Mayıs 1952.

⁹ “Köylü Partisinde Seçimler”, *Cumhuriyet*, 20 Mayıs 1952.

¹⁰ *Ulus*, 19 Mayıs 1952; *Son Telgraf*, 19 Mayıs 1952.

¹¹ *United States National Arşive* (Amerikan Arşivi), 782.00/7-351; *Cumhuriyet*, 20 Mayıs 1952.

¹² *Son Telgraf*, 20 Mayıs 1952.

¹³ *Son Posta*, 20 Mayıs 1952

¹⁴ *Karpat, Türk Demokrasi Tarihi*, s.329.

¹⁵ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler I*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1998, s. 744.

¹⁶ *United States National Arşive*, 782.00/9-11752; *Son Saat*, 20 Mayıs 1952.

Temsilciler Meclisi: Emekli General Osman Nuri Gürler, Matbaacı Cemal Azmi Soydaner, Avukat Kamil Tekerek, Operatör İhsan Önal, Tüccar Tahir Ata, Avukat Kemal Aytemur, Tüccar Salim Sarp, Tüccar Mithat Bayatlı, Mühendis Dr. Hadi Sezer, Matbaacı Sabri Yılmaz.

Merkez Hakem Komisyonu: Ethem Menemencioğlu, Kemal Uzel, Emekli General Lütfi Aksu, Prof. Dr. Feyzullah Sacit Ülkü, Zühdü Zeren, Tüccar Zeki Direk, Avukat Memduh Çelik, Çiftçi Selahattin Günçan, Avukat Necat Cirit, Dr. Hilmi Yalçın, Dr. Besim Tecer.

Mali Mürakabe Komisyonu: Cahit Öngelen, Mali Müşavir Şerafettin Gülsöyle, Tüccar Hadi Gökpınar'dan oluşmaktaydı. Teşkilatlanmada İstişare Meclisi, Ayan Meclisi yapılanmasına benzemektedir.¹⁷ Heyette yer alan Ethem Menemencioğlu, General Kemal Özeler, Profesör Lütfi Aksu, Feyzullah Sacit Ülkü tecrübeleriyle istişari katkı sunacaklardı.¹⁸

Parti bayrağı, kırmızı, beyaz, zemin Türk mavisi ve sarı renk olarak tespit edildi. Partinin amblemi; başak, toprak, feyiz ve bereketi, biri köyü, diğeri şehri, birleşmeleri de milli birliği ifade eder. İki başağın kırmızı ve beyaz renkleri, Türk bayrağının renklerinden alınır. Bu bayrak tasarımının partinin madeni rozetlerinde, forslarında, flamalarında ve basılı kâğıtlarında da kullanılması kabul edilir.¹⁹

Parti, sadece köylü değil, programı ve ana prensipleriyle de milli bir hareket olduğunu ortaya koymaktaydı.²⁰ Kuruluş amacında köylü kesiminin geri kaldığından şehirli aydın kitlenin de gelişimini frenlediğini, topyekün bir kalkınma için köycü siyasetin gerekliliğine yer verildi.²¹

1.1. Türkiye Köylü Partisi'nin Programı ve İlkeleri

TKP, ilke ve prensipler doğrultusunda hareket etmek adına 1952'de yayınlanan Gaye-Prensipler adlı programda 26 adet prensip belirledi. Parti prensiplerinde; Türkiye'yi kısa zamanda her bakımdan geri kalmış bir ülke olmaktan

¹⁷ *Hürriyet*, 20 Mayıs 1952.

¹⁸ *Vatan*, 20 Mayıs 1952.

¹⁹ *Teşkilat Gazetesi*, 26 Ekim 1952; Mehmet Pınar, *Hadi Gel Köyümüze Geri Dönelim Anadoluculuk ve Köycülük Bağlamında Türkiye Köylü Partisi (1952-1958)*, İstanbul: Libra Kitap, 2020, s.108.

²⁰ *Teşkilat Gazetesi*, 26 Ekim 1952; Parti, Köy Enstitüleri yerine Bölge Teknik Mektepleri kurmayı düşündü. (*Türkiye Köylü Partisi Gaye-Prensipler Tüzük Program Beyanname*, İstanbul: Türkiye Basımevi, 1952, s.37.)

²¹ *Türkiye Köylü Partisi Gaye-Prensipler Tüzük Program Beyanname*, s.8.

kurtarmak istedikleri ön plana çıkmaktaydı. Cumhuriyet rejimini kuvvetlendirecek yeni bir anayasanın hazırlanması teklif edilmekteydi. Kanunların anayasa ile kontrolünü sağlayacak bağımsız bir Anayasa Mahkemesi'nin kurulması hedeflendi. Anayasa Mahkemesi, 1958 yılında yayınlanan yeni tüzük Anayasa Yüksek Divanı olarak değiştirildi. Cumhuriyet ile başlanılan inkılâp hareketlerinin korunması ve hayatın icaplarına göre ıslah çalışmalarının devamı arzulanmaktaydı.²²

Türk köylüsünü ve Türkiye'nin kalkınmasına yönelik konular partinin temel argümanlarıydı. Türk köylüsünü ve köyleri kalkındıracak ziraat reformlarının yapılmasının şart olduğu, bunun yanında sanayileşmeye de ağırlık verilmesi gerektiği, sanayileşmenin plânlı bir şekilde olmasının önemli olduğu vurgusu ön plana çıkmaktaydı. Ayrıca köy, bucak, belediye ve il idarelerinin yetki sahalarını genişletmek ve merkeze bağılılığın azaltılması istenilmekteydi. Devletin yalnız ağır sanayide olması gerektiği, diğer sanayi kollarının serbest teşebbüse bırakılması, hatta bu sanayi kollarında çalışan şirketlerin ortak olabileceği bile önerilmekteydi. Türk ordusunun her türlü iç ve dış siyasetin tesirlerinden uzak tutulması gerektiği istenilmekteydi.²³ Görüldüğü gibi parti köycülük siyasetini merkeze aldığı gibi sanayileşmenin şehirleşmenin de göz ardı edilmemesi gerektiği yönünde ilkesel bir tavır ortaya koymaktaydı. Türk devlet geleniğinin önemli argümanlarından merkezi yönetim anlayışının dışında bireyselciliği/yerelciliği ön planda tutan yeni bir siyaset anlayışını öngörmekteydi. Adem-i Merkez olarak tanımlanan bu anlayışla yerel yönetimlerin belirleyiciliği/işlevselliği arttırılmaktaydı.

TKP, parti programına da dahil ettiği anayasa değişikliğiyle Cumhuriyet rejimini tamamlayacak, kuvvetlendirecek adımların atılmasını gerekli görmekteydi. Anayasaya aykırı kanunların çıkmasını önlemek için Anayasa Mahkemesi'nin kurulmasını önermekteydi. Meclis yapısının değiştirilerek milletvekili ve Ayan Meclisi olmak üzere iki meclisli yapıya geçilmesi istenilmekteydi. Devlet teşkilatında da yenilikler yapıp, parlamento ile ilintili olarak Millî Emniyet Konseyi, İctimaî ve İktisadi Konsey, Dinler Konseyi ve Yüksek Seçim Mahkemesi kurumlarının kurulması planlanmaktaydı. Her 60.000 nüfusa bir milletvekili, her 200.000 nüfusa bir ayan üyesi seçilmesi esas alınmaktaydı. Çoğunluk sistemi ve seçim çevrelerinin küçültülmesi temel ilke olarak kabul edilmekteydi. Seçmen

²² *United States National Arşive*, 782.00/9-11752; *Türkiye Köylü Partisi Gaye-Prensipler Tüzük Program Beyanname*, s.3.

²³ *Türkiye Köylü Partisi Gaye-Prensipler Tüzük Program Beyanname*, s.6.

yaşının 18; seçilenlerin ise il ve belediye meclislerinde 25, Milletvekilleri Meclisi'nde 30, Ayan Meclisi'nde ise 50 olması önerilmekteydi. TKP, din konusunda, dinin devlet işlerine ve siyasete karıştırılmamasını esas almaktaydı. Din ve vicdan hürriyetini zedeleyen veya tehdit eden her türlü devlet müdahalesini reddetmekteydi. Laikliği, devlet ve hükümet işlerinde kanunların yalnız millet ihtiyaçlarına ve ilmin esaslarına göre hazırlanmasını, tatbik edilmesini sağlayan bir zihniyet olarak kabul etmekteydi. Ayrıca sağlığa, ahlâka, adaba aykırı olmamak, toplumsal düzeni bozmamak ve kanunlar çerçevesinde bütün dini toplantıların, ritüellerin serbest olmasını tabii hak olarak değerlendirmekteydi.²⁴ TKP, laikliği din düşmanlığı şeklinde okumamakta; aynı zamanda din ve vicdan hürriyetini, öteki ana haklar gibi insanlığın mukaddes haklarından biri olarak görmekteydi. Dinin bir vicdan konusu olarak siyasetten ayrı tutulması prensibini kabul etmekteydi. Parti, Meşrutiyet dönemi uygulanan çift meclisi yapmayı tekrardan savunmasıyla dikkat çekmekteydi.

TKP, milli güvenliği koruyacak ve milli refahı sağlayacak temel unsur olarak ekonomiyi görmekteydi. Bu noktadan hareketle Türk milletinin ekonomik seviyesini yükseltecek vatandaşlar arasında servetin bir yöne yığılmasını önlemeye yönelik bir mekanizma oluşturmak partinin ekonomik görüşünün temelini oluşturmaktaydı. Ziraat konusunda köylünün durumunu düzelterek bir ziraat reformunun acilen hayata geçirilmesi elzem olarak görülmekteydi. Köylünün tarım üretimini arttıracak tedbirlerin alınmasını, Türkiye'nin geleceği için önemli ve gerekli bulmaktaydı. TKP, Türkiye'nin yükselme ve kalkınmasında aile yuvasının en esaslı temel olduğuna inanmaktaydı: *“Memleketimizin yükselme ve kalkınmasında aile yuvasının en esaslı temel olduğuna inanıyoruz. Her aile bir ev sahibi olmalı bu suretle sağlığını, ahlâkını, kültürünü, hürriyetini teminat altına almalıdır. İnşaata yapılacak yatırımların tercihan az gelirli aile yuvalarına olmasına taraftarız. Bu maksatla kat mülkiyetinin kabulünü lüzumlu buluyoruz. Köylerden başlayarak bütün kasabalarımızın, şehirlerimizin kendi bölge hususiyetlerine göre yapılacak sıhhi, iktisadî plânlara dayanan imarlarını esas tutacağız. Yetkili dairelerce tasdik edilmiş plânlar üzerinde sonradan, şahsî veya siyasî nedenlerle, tadilat yapılmasını*

²⁴ Hakan Şişik, *Türkiye Köylü Partisi (1952-1958)*, Yüksek Lisans Tezi, Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019, s.29.

önleyeceğiz.”²⁵ Parti, tarım ve aile yapısıyla ilgili ortaya koyduğu görüşlerle kendini gelenekselciliğin temsilcisi olarak tanımlamaktaydı.

Parti, milli eğitim sisteminin milli terbiye ve memleket ihtiyaçlarına göre yeniden düzenlenmesini önermekteydi. Bu noktada ilköğretim 7 yıla çıkarılacak, ortaokullar tasfiye edilip yerlerine, bölgelerin ihtiyaçlarına uygun program ve tatbikatla bireyi iş hayatına hazırlayacak, kız ve erkekler için ayrı, yatılı, yatsız mektepler ve kurslar açılacaktı. TKP tüzüğüne göre Köy Enstitüleri yerine yeni esaslara uygun programla yatılı Bölge Teknik Mektepleri kurulacaktı. Mevcut sanat mektep ve enstitüleri de Yüksek Teknik İhtisas Mektepleri haline getirilecekti. Parti aynı zamanda Türkiye’de merkeziyetçi rejime fiilen nihayet verilmesini istemektedir. Milletçe kalkınmanın belediye, bucak, il ve köy meclislerinin idari yetkileri ve mali imkanlarını arttırmaktan geçtiğine inanmaktaydı.²⁶ Merkezi teamüller yerine, yerel yönetimlerin kendine özgü dokusunu dikkate alan bir kimlik yapısıyla yönetilmesini hedeflemektedir.

1.2. Türkiye Köylü Partisi’nin Teşkilatlanması

Partinin faaliyetlerini yürüten Temsilciler Meclisi, 3-6 Ocak günleri Adana’da yaptığı ikinci toplantısında, üçüncü toplantının 18 Mart Çanakkale’de yapılmasına karar vermesine karşın mevsim şartları ve ulaşım sıkıntısından dolayı nisan ayında Çanakkale’de yapılmasından vazgeçildi. 9 Mayıs 1953’de Ankara’da yapılan toplantıda yeni kurulan bir parti olmalarına karşın üyelerin çoğu, tüzük ve programlarının halktan büyük rağbet gördüğünü, bunun diğer partilerde huzursuzluğa neden olduğunu, diğer partilerin baltalama faaliyetleri karşısında partizanca hareket etme yerine, halka inmenin daha doğru olduğu belirtildi.²⁷

Ankara’da ekim ayının sonunda toplanan 3. Büyük Kongre’de parti, önemli bir kararla genel merkez olarak İstanbul’u tercih etti.²⁸ Merkez teşkilatın kurulmasıyla birlikte çevre illerde örgütlenmeye başlayan TKP, diğer partiler gibi merkezden köylere doğru değil, köylerden merkeze doğru bir teşkilatlanma modeli takip etti. Köy ve mahalle teşkilatı birleşerek il teşkilatını kurmaktaydı. Partide merkezden idare edilen ocak, bucak teşkilatı yoktu. İl ve ilçe teşkilatı olmayan köyler

²⁵ Şişik, *Türkiye Köylü Partisi (1952-1958)*, s.30.

²⁶ *Türkiye Köylü Partisi Gaye-Prensipier Tüzük Program Beyanname*, s.44.

²⁷ *Teşkilat Gazetesi*, 1 Temmuz 1953.

²⁸ *Son Telgraf*, 24 Ekim 1954.

doğruca İstanbul'daki Genel Merkez'e başvuruyordu. TKP'nin köylerde temsilcileri, parti odaları ve parti dernekleri vardı²⁹ Teşkilatlanmada köyler ön planda olmasına rağmen köyü bunaltmamak adına kongrelerin ilçelerden başlatılmasına karar verildi.³⁰ Siyasette taşranın özne olarak görülmesi gereken yeni bir siyaset anlayışının kapılarını araladı. Teşkilatlanmada köyden şehir merkezlerine doğru bir çizgi takip edildi.

Parti, kısa zamanda 30 ilde teşkilatlanarak yaklaşık 100 binin üzerinde üyeye ulaştı. Kuruluşundan kısa bir süre sonra kurucuların sayısı 150'yi geçti.³¹ Özellikle Adana, Burdur, Çanakkale, Balıkesir, Edirne, Kırklareli, Tekirdağ, Diyarbakır, Elazığ, Van, Ağrı, İçel, Malatya, Niğde ve Eskişehir'in köylerinde büyük gelişmeler kaydetti.³² Üye seçiminde belli bir kriter çerçevesinde hareket edildi.

- a) Türkiye Cumhuriyeti tabiiyetinde bulunmak ve seçmenlik vasıflarını haiz olmak,
- b) Ağır hapsi müstelzim veya şeref ve haysiyet kırıcı bir suçtan ve alelittlak amme malını çalmaktan hüküm giymemiş bulunmak ve halkça kötü tanınmamış olmak,
- c) Askerliğini yapmış bulunmak (kanunî mazeretler müstesnadır).
- d) Komünistlikten, irticadan ve mukaddesata hürmetsizlikten hüküm giymemiş bulunmak şartlarıyla her Türk vatandaşı üye kayıt olunabilir.³³

Teşkilatlanmada nicelikten ziyade fikirler üzerinden bir hareket alanı belirlendiğinden teşkilatlanmanın dar bir çerçevede konusunda bir düşünce birliğine varıldı.³⁴ Partinin Sözcüsü Muhtar Yazır, köy ve köylü davasını asıl sahipleri olan köylü vatandaşlara mal etmek ve bu davayı onların üzerinden yükseltmek için köy ve mahallelere uzanan teşkilatlanmayı önemsemekte olduklarına dair bir görüş bildirdi.³⁵

Ankara'dan önce İstanbul teşkilatının güçlü bir şekilde kurulmasına karar verildi. Partinin Genel Sekreteri Tahsin Demiray 100 kişilik bir kurucu kadro

²⁹ *Teşkilat Gazetesi*, 19 Mayıs 1955.

³⁰ *Teşkilat Gazetesi*, 27 Ekim 1952.

³¹ *Türkiye Köylü Partisi Elazığ Teşkilat Beyannamesi*, İstanbul: Türkiye Basımevi, 1953, s.2.

³² *United States National Archive*, 782.00/9-11752; *Teşkilat Gazetesi*, 19 Mayıs 1956.

³³ *Türkiye Köylü Partisi Gaye-Prensipier Tüzük Program Beyanname*, s. 7-8.

³⁴ *Teşkilat Gazetesi*, 26 Ekim 1952.

³⁵ *Teşkilat Gazetesi*, Ocak 1955.

planlaması yaptıklarını belirtmekteydi.³⁶Parti en geniş teşkilatını İstanbul'da kurdu. 29 Haziran 1952'de kurulan İstanbul İl İdare Kurulu şu isimlerden oluşmaktaydı: Başkan Ali Nevruz Tuksavul (avukat), İkinci Başkan Muhtar Yazır (tüccar), Hasip Emiroğlu (doktor), Necati Yakar (emekli yarbay), Refik İsfendiyar (tüccar), Salahaddin Humbaracıbaşı (tüccar), Faik Baltacıgil (avukat), Cemalettin Bükey (emekli general), Nazmi Oktay (emekli general), Cemal Bardakçı (emekli vali), Esat Evren (emekli veteriner)³⁷ emekli asker ve avukatların yoğunluğu dikkat çekmekteydi.

Parti, son yüzyıllardaki Türk tarihinin tabii bir neticesi olarak Türk milletinin ana kütlelerini teşkil eden köylü kesiminin mahrum bir seviyede kaldığını, hatta bu geriliğin bizzat şehirli ve aydın kütlelerin hızla gelişmesine mâni olan ana nedenlerin başında bulunduğunu kabul etmekteydi. Bu nedenle köylüler başta olmak üzere bütün çalışan vatandaşları ve ailelerini kültürde, teknikte, refahta ileri bir yeni hayata kavuşturup söz ve mevki sahibi yaparak Türk milletini dışarıdan, içerden gelecek her türlü tehlike ve taarruzlara karşı koyabilen, sağlam bünyeli bir millet birliği haline getirmek ve böylece umumî emniyet ve refahı sağlamak maksadıyla kuruldu.³⁸

2. Türkiye Köylü Partisi'nin Ağrı Teşkilatlanması

TKP, Doğu Anadolu'nun birçok şehrinde örgütlendiği gibi Ağrı'da da teşkilatlanma faaliyetlerinde bulundu. Maddi imkansızlıklar ve kadro sıkıntısı yaşandığından partinin Doğu Anadolu'da teşkilatlanması ağır adımlarla ilerledi.

Her ne kadar Doğu Anadolu'da teşkilatlanmada aksaklıklar yaşansa da parti Muş'ta oldukça erken bir tarih olan 6 Haziran 1952'de teşkilatlandı.³⁹ Partinin Ağrı Teşkilatı oldukça geç bir tarih olan 22 Ağustos 1955'te örgütlenmesini tamamladı. Partinin kuruluşunda daha çok iktidar partisinin siyaset anlayışını beğenmeyenler ve iktidar partisinden ayrılanlar yer aldı. Ağrı DP Üyesi Fettah Aktan, TKP'yi kurmak için girişimlerde bulununca DP'den ihraç edildi. Fettah Aktan, istifa gerekçesini demokrasinin daha iyi yerleşmesi için DP'nin karşısına sağlam bir muhalefet partisi

³⁶ *Akşam*, 8 Haziran 1952.

³⁷ *Dünya*, 30 Haziran 1930; *Cumhuriyet*, 30 Haziran 1952.

³⁸ *Türkiye Köylü Partisi Gaye-Prensipier Tüzük Program Beyanname*, s.3.

³⁹ *Vatan*, 30 Haziran 1952. TKP, öncesi Ağrı'da siyasi hayatın gelişimi ve şekillenmesi için bkz. Cengiz Atlı, "1946-1950 Yıllarında Ağrı'da Siyasi Hayat". *Kafkasya Üniversiteler Birliği Uluslararası Ağrı Sosyal Bilimler Kongresi*, Ağrı: 2003, 714-725.

ile çıkmak olduğunu söyledi.⁴⁰ Parti Başkanı Fettah Aktan olurken, ikinci başkanlığa Tahirhan Yıldırım seçildi. Kâtipliğe Esat Kara, Muhasipliğe Abdulhalik Turan, Veznedarlığa İsmail Yazıcı getirildi. Üyeler ise Zübeyit Adıgüzel ve Piri Taşdan'dan oluştu.⁴¹

Ağrı'da teşkilatlanmasını tamamlayan partinin seçime girmek için, il seçim kuruluna yaptığı müracaat kanun hükümlerine göre kabul edilmedi. Gerekçe olarak; bir partinin seçime girebilmesi için en az o bölgede 6 ay evvel kurulmuş olması gerektiği belirtildi.⁴² Bu gelişmeler karşısında Teşkilat Başkanı Fettah Aktan seçimlere girmelerinin kabul edilmemesi durumunda müstakil adaylığını koyacağını açıkladı.⁴³ Partinin seçimlere girme konusundaki girişimlerinin seçim kurulunca reddedilmesinin ardından Teşkilat Başkanı Fettah Aktan'ın yüksek seçim kuruluna yaptığı itiraz kabul edilerek, seçimlere girmesinde herhangi bir engel olmadığı kararına varıldı. Bu karar üzerine Ağrı TKP Teşkilatı, genel meclis seçimlerine girme yönünde bir irade ortaya koydu.⁴⁴ Parti teşkilatının seçimlere girme konusunda kararlılığı sonrasında seçime katılacak olan adaylar tespit edilerek il seçim kuruluna bildirildi. Yalnızca Merkez ve Taşlıçay kazasından aday gösteren partinin adayları şu isimlerden oluştu. Merkezden asil; Fettah Aktan, Mehmet Kocabay, Mehmet Polat ve Ali Ergin, yedek; Esat Kara, Süleyman Altan ve Sait Erdoğan; Taşlıçay'dan asil olarak Davut Özbey, yedek olarakta Kamil Özer.⁴⁵

Parti, merkez teşkilatlanmasından sonra Taşlıçay'da da ilçe teşkilatını kurdu. Kurulan heyet aralarında yaptıkları vazife taksiminde başkanlığa Mehmet Özdemir, ikinci başkanlığa Kamil Özer, Muhasipliğe Şükrü Korkmaz ve Kâtipliğine de Hamit Arslan'ı getirdi. Yeni kurulan Taşlıçay Teşkilatı kısa zaman diliminde 16 köyde ocak teşkilatı kurmayı başardı.⁴⁶

Ağrı TKP Teşkilatı, merkez ve Taşlıçay'dan sonra tüccarlarından Tahir Polat ve Nazım Terzioğlu, Diyadin İlçe Teşkilatı'nın kurulması için teşebbüste bulundular. Diyadin ilçesine giden Teşkilat Başkanı Fettah Aktan ve Taşlıçay İl

⁴⁰ Mehmet Pınar, "Ağrı'da (Karaköse) Demokrat Parti Teşkilatlanması", *Kafkas Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12, 2013, s.196.

⁴¹ *Karaköse*, 23 Ağustos 1955; *Şark Ekspresi*, 23 Ağustos 1955.

⁴² *Karaköse*, 25 Ağustos 1955; *Şark Ekspresi*, 25 Ağustos 1955.

⁴³ *Şark Ekspresi*, 25 Ağustos 1955.

⁴⁴ *Karaköse*, 26 Ağustos 1955; *Şark Ekspresi*, 26 Ağustos 1955.

⁴⁵ *Karaköse*, 5 Eylül 1955; *Şark Ekspresi*, 5 Eylül 1955.

⁴⁶ *Karaköse*, 5 Eylül 1955; *Şark Ekspresi*, 5 Eylül 1955.

Genel Meclis Üyesi Davut Özbey'le birlikte Diyadin TKP Teşkilatı'nı kurdular. İlçe Başkanlığı'na Kurtkan köyünden Mehmet Çiftçi, İkinci Başkanlığa İbrahim Arıcı, Muhasipliğe Mehmet Özmen, Kâtipliğe Fettah Yılmaz, Üyeliğe Mecit Demir, Bahattin Yardımcı, Nazım Terzioğlu, Mehmet Ayhan ve Tahir Polat seçildi.⁴⁷

2.1. Ağrı'da 1955 Genel Meclis ve Belediye Seçimleri

Ağrı'da yapılan 1955 Genel Meclis Seçimlerine iktidar partisinin yanında TKP ve bağımsızlar iştirak etti. DP, seçime girecek olan adaylarını, merkezde asil olarak; Abdulkadir Şefkatli, Ömer Karaca, Mustafa Kılıçaslan, Mustafa Atabay'ı gösterirken yedek olarak; Kerem Çetin, Yusuf Çetin, Memet Kutlay ve İbrahim Tunay'ı belirledi. Eleşkirt'te Zeki Toker, Mehmet Dişçi'yi, Tutak'ta Mecit Yalçın, Patnos'ta Sabri Çetinkaya, Doğubayazıt'a Mehmet Özdemir, Nizamettin Arvas'ı, Diyadin'de Reşit Yüce'yi, Taşlıçay'da Halil Bayram'ı aday olarak gösterdi. TKP Ağrı Teşkilatı, merkezde asil olarak Fettah Aktan, Mehmet Kocabay, Mehmet Polat ve Ali Ergin belirlerken yedek olarak Esat Kara, Süleyman Altın ve Sait Erdoğan'ı aday gösterdi. Taşlıçay'da ise Davut Özbey adaylar arasında yer aldı. Müstakiller ise; merkezde Arif Kaya, Nevzat Güngör, Dursun Çaloğlu, Şakir Bingöl, Abdulkadir Danış, Ahmet Özbalık, Zeynel Abidin, Reşat Güneş, Maksut Alptekin ve İbrahim Alparslan'ı belirledi. Eleşkirt'te Sadettin Özmen, Hüseyin Tekin'i, Tutak'ta Maksut Karacan, Süleyman Yıldırım, Patnos'ta Nadir Süphandağ'ı, Doğubayazıt'a Ali Dumlu, Memet Ali Konyar'ı Diyadin'de Mehmet Özmen'i Taşlıçay'da Halil Çakmak'ı aday olarak gösterdi.⁴⁸ Genel Başkan Fettah Aktan'ın hemen hemen her seçimde aday olması, Ağrı'da kişi merkezli bir teşkilatlanma olduğu düşüncesini akla getirmekteydi.

Genel meclis seçimleri sonrası gece saat 10'da biten sayımların neticesinde Tutak'ta müstakil aday Maksut Karaca, Patnos'ta müstakil aday Nadir Süphandağ, Taşlıçay'da: TKP'den Davut Özbey 500 oy farkla seçimi kazandı. Doğubayazıt'ta müstakil adaylardan Ali Dumlu ve M. Ali Konyar, Diyadin'de DP'den Reşit Yüce, Eleşkirt'te müstakillerden Sadettin Özmen ve Hüseyin Tekin seçimi kazananlar olarak belirlendi.⁴⁹ Görüldüğü gibi Ağrı'da iktidar partisi ve genel meclis

⁴⁷Karaköse, 8 Ekim 1955.

⁴⁸Karaköse, 7 Eylül 1955.

⁴⁹Şark Ekspresi, 26 Eylül 1955.

seçimlerine iddialı giren TKP'den ziyade seçmen eğiliminin bağımsız adaylara yönelik gösterdiği sonucu çıkmaktaydı.

13 Kasım 1955'te yapılacak olan belediye seçimlerine iktidarın tavrından dolayı CHP ve CMP katılmama, TKP ise bu seçimlere katılma kararı aldı. CHP ve CMP'nin katılmadığı, seçimlerin sonunda DP 8.784, bağımsızlar 2.705 üyelik kazandı.⁵⁰ TKP, belediye seçimlerinde en az 100 merkezde aday gösterdi. Ağrı'da aday çıkartılan yerler arasındaydı.

23 Ekim 1955'te Köseadağ gazetesinde çıkan habere göre 13 Kasım 1955'te yapılacak olan belediye seçimlerine Ağrı'da TKP aday olarak; Fettah Aktan, Bayram Ardıç, Sürmeli Demir, Nusret Dikici, İhsan Demirçelik, Karip Kale, Ali Kırbaç, Fetullah Kaya, Bekir Köseadağ, Sait Kılıç, Abdulkerim Kahraman, Hasan Kotan, Nizamettin Kale, Memet Nazif, Sıtkı Özbilgi, Abdullah Sünter, Hasan Talay, Osman Tuğaç, Seyfullah Yüzler, Tevfik Yalçın ve Hasan Yeşil'i yedek adaylar olarak ise; Zeki Aras, İsmail Adıgüzel, Mürsel Atik, Halis Aydın, Sait Aras, Resul Atık, Sabri Başaran, Hasan Bayveli, Habib Çobankent, Lütfi Cengiz, Bekir Çece, Ferzande Kaya, Mustafa Nene, Zurbe Savaş, Sabri Sönmez, İbrahim Tıson, Sabahattin Tekaltı, Muğdat Taş, Abdulkadir Yeşil, Hasan Zemirhan ve Ejder Zor'u gösterdi.⁵¹ Ancak 25 Ekim 1955'te çıkan Yayla gazetesinin haberine göre TKP adayları; Hasan Talay, Fettah Aktan, Bayram Ardıç, Osman Tuğaç, Karip Kale, Sürmeli Demir, Sait Kılıç, Nusret Dikici, Hasan Kotan, Tevfik Yalçın, Mühürdar Toka, Ali Kırbaç, Mehmet Nazif, Fetullah Kaya, Bekir Köseadağ, Zeki Aras, Sıtkı Özbeyli, Nizamettin Kale, Seyfullah Yüzler, Abdullah Sünter, Abdulkerim Kahraman, Hasan Yeşil ve İhsan Demirçelik'ten oluşmaktaydı.⁵² Belediye seçimleri öncesi Ağrı'da partinin taşıdığı köylü kelimesinden dolayı köylülerden başka kimse aday olamaz gibi yanlış bir intiba teşkilatları zor durumda bıraktı.⁵³ Bu da partinin temel felsefesinin halk tarafından tam olarak anlaşılmadığını göstermekteydi.

Ağrı TKP Teşkilatı, 6 Kasım 1955'te saat 13.00'de belediye seçimleri dolayısıyla parti binasında, seçimde izlenecek stratejiyle ilgili istişare toplantısı yaptı. Bu toplantıda belediye seçiminde yürütülecek propaganda ve partinin

⁵⁰ Erol Tuncer, *1957 Seçimleri*, Ankara: TESAV, 2012, s.25-26.

⁵¹ *Karaköse*, 23 Ekim 1955.

⁵² *Yayla*, 25 Ekim 1955.

⁵³ *Demokrat Ağrı*, 25 Ekim 1955.

gelecekteki durumu konuşuldu. TKP'nin Ağrı'daki bu etkinliği siyasi bir toplantı olduğu için bu durum vilayet makamına 48 saat öncesinden bildirildi.⁵⁴

Yapılan seçim sonucunda belediye üyeliğini kazananlar; Fazıl Karacan, Ahmet Tokat, Şeref Saraçoğlu, Mehmet Polat, Mustafa Koç, Habib Hazar, Maksut Alptekin, Zübeyit Sarı, İsmail Eminoğlu, Abdulhadi Altun, Medet Aras, Şevki Karaca, Nazım Akkurt, Hasan Altsoy, Sıtkı Seyhan, Nizamettin Koç, Ali Karaca, Sabahattin Parçaoğlu, Mehmet Kaya, Şevki Çakan, Ali Gökhan ve Ahmet Şan'dan oluştu.

Diyadin Kazası'ndaki belediye seçimlerine iktidar partisi tarafından itiraz geldi. Sandıklara yapılan bu itiraz ilçe seçim kurulunca uygun görülerek seçimin bozulmasına karar verildi. Bunun üzerine TKP Ağrı Teşkilatı da İl seçim kuruluna itirazda bulundu. Diğer taraftan vilayet belediye seçimlerine yapılan itirazlar ve seçim kurulunca uygun görülen müracaatlar üzerine yeniden 11 sandığın tetkik ve tasnifine karar verildi.⁵⁵

Belediye seçimlerinden sonra Ağrı TKP Teşkilatı'nda çözümler başladı. İl İdare Kurulunun izlediği politikayı tasvip etmeyen TKP'nin İlçe Teşkilatları genel merkeze şikayetlerini iletiler. Merkez ile taşra teşkilatları arasındaki anlaşmazlık sorunu istifalara kadar götürdü.⁵⁶ Partinin Gürgüre, Abdi ve Taze köyleri ocak başkanları partilerinden istifa ederek DP'ye katıldı. Selahaddin Alpaslan da partisinden ayrılarak DP İl başkanlığına dilekçe ile müracaatta bulunarak iktidar partisine geçti.⁵⁷

TKP Teşkilatı seçimlerde köylerden çok şehirlerden oy aldıklarını, aydın kesimin kendilerini daha iyi anladığını, bunun da sorumlusunun kendileri olduğunu ve köylülere kendilerini yeterince ifade edemedikleri özeleştirisinde bulundular.⁵⁸ TKP'nin seçimlerde ciddi bir başarı gösterememesi, merkez ve taşrada seçimler sonucu başlayan istifalar ve köy politikalarının iktidar partisi tarafından da işlenmesi partide çözümleri beraberinde getirdi. Ağrı'da partinin durumu bunun bir örneğini teşkil etti. Çözümler başladıktan sonra TKP, Cumhuriyetçi Millet

⁵⁴ *Demokrat Ağrı*, 7 Kasım 1955.

⁵⁵ *Karaköse*, 15 Kasım 1955.

⁵⁶ *Demokrat Ağrı*, 25 Şubat 1956.

⁵⁷ *Karaköse*, 1 Ekim 1957; *Şark Ekspresi*, 1 Ekim 1957.

⁵⁸ *BCA*,030.01/46.274.9-1.

Partisi (CMP) ile birleşme kararı aldı.⁵⁹ Uzun bir görüşme trafiğinin ardından TKP, CMP Cumhuriyetçi Millet Köylü Partisi (CMKP) adı altında birleşti.⁶⁰ Hürriyet Partisi de bu görüşmelerde yer almasına karşın bu birleşimde yer almadı. İki parti birleştikten sonra ortak noktalarda uzlaştıklarına dair bir beyanname yayınladılar.⁶¹ Bu beyannameye dikkat çeken yön; TKP'nin varlık sebebi olan köycülüğün yeni partide yaşatılacağı, partinin merkeziyetçi olmayan, bireyi ön plana çıkartan anlayışının yeni parti tarafından kabul edilmesiydi.

Ağrı CMKP Teşkilatı kurulduktan sonra en çok iktidar partisiyle karşı karşıya gelmişti. Bakan Celal Yardımcı, Ekim 1957'de Ağrı'da yaptığı konuşmada CMKP'liler için “*Demokrat Partililerin zekâtlarıdır*” sözlerine CMKP'liler “*Biz zekât isek zekât farzdır. Onlarda CHP'nin fitresidir*” diye cevap vermişlerdi.⁶² 1960'larda cepheleşmenin en yoğun olduğu süreçte CMKP'nin Ağrı İl Başkanı Cevdet Elçi ve İsmail Aras partilerinden istifa ederek DP'ye katılmışlardı.⁶³ Bunun yanında Hamzikan Köyü CMKP Ocak Başkanı ve 75 arkadaşı partilerinden istifa ederek DP'ye geçmişlerdi.⁶⁴

Sonuç

DP'nin Türk siyasi hayatında ürettiği en önemli değerlerden biri köye dokunması ve köylüyü siyasetin içine çekmesiydi. DP içinde siyaset yapan Remzi Oğuz Arık, Cezmi Türk gibi kişiler, bu değişimi önemsemesine karşın DP'nin otoriterleşmesi ve köycü siyasetin gerekliliklerini yerine getirememesi karşısında Anadoluculuk anlayışının da etkisiyle köycü siyaset anlayışına yeni bir anlam yüklemek için yeni bir siyasi oluşum içerisine girerek TKP'yi kurdular. Parti, Remzi Oğuz Arık döneminde iktidardan ziyade muhalefette yer alan CHP'nin köy/köycülük siyasetini eleştirmeye yönelik bir politik tavır içerisine girdi. CHP'nin köy siyasetine Halkevleri gibi merkezden ve tepeden bakan anlayışının yanlışlığına değinerek köyü, siyasetin merkezine alan bir anlayışın yerleşmesi gerektiği inancını taşıdılar. Tek partinin Cumhuriyet'in kuruluşundan beridir köy/köycülük sorununa

⁵⁹ *Şark Ekspresi*, 8 Ekim 1958.

⁶⁰ *Yeni Sabah*, 21 Kasım 1958; *Vatan*, 17 Ekim 1958.

⁶¹ *Dünya*, 2 Kasım 1958; *Yeni Sabah*, 17 Ekim 1958.

⁶² Celal Bayar, “Demokrat Parti Millet'in Hürriyet Aşkından Doğmuştur.” *Demokrat Ağrı*, 18 Ekim 1957; Mehmet Pınar, “Çok Partili Dönemde Doğu Anadolu'da Seçimlere Bir Örnek Ağrı (Karaköse) Seçimleri (1946-1960)”, *Turkish Studies*, Volume 9/1, Winter 2014, s.453.

⁶³ *Şark Ekspres*, 10 Mart 1960.

⁶⁴ *Karaköse*, 19 Nisan 1960.

merkezden bakması, bu sorunu merkezden merkezin gerektirdiği argümanlarla çözmek istemesinin yanlışlığına değinen parti, kuruluşunu da bu mantalite üzerine oturttu. Parti, özellikle köy ve köylülerin sorununu çözmek, siyasette bu alanın boşluğunu doldurmak için Anadoluçuluk ekseninde bir politika takip etti. Bu bağlamda partinin kurucusu Remzi Oğuz Arık'ın muhafazakâr Anadoluçu görüşü ve milliyetçi duruşu partinin genel politikasını yansıtmaktaydı. Köycülük siyasetinin ortaya çıkışı, partinin ilkesel tavrılarından ziyade Cumhuriyet'in ilk dönemlerinden beri Anadoluçuluk ekseninde milliyetçi bir tavır benimseyen Arık'ın politik duruşunun etkisiydi. Parti, siyasette ve ekonomide sorunların çözümünün kilit noktası olarak köylü kesimini gördü. Bu düşüncenin hayata geçirilmesi için geleneksel teşkilatlanma tercihi yerine köyden merkeze doğru bir teşkilatlanma modeli izledi. Bu yapıya uygun olarak partinin en önemli argümanını Âdem-i Merkeziyetçi model teşkil etmekteydi

Bu doğrultuda parti idari teşkilatlanmada ve ülke kalkınmasını amaçlayan ekonomi bölgelerinde merkezi eğilimler yerine, bölgenin dokusunu iyi bilen yerel otoritenin daha başat bir şekilde ön plana çıkartılmasını hedefledi. Adem-i Merkeziyetçilik anlayışının en önemli uygulama alanı olarak köyler görüldü. Merkezi teamüller yerine ilçelerin, köylerin dokusunu bilen yerel yöneticilere siyasi yetkinliğin arttırılmasını daha doğru bir davranış biçimi olarak okudular. İktidardan ziyade ilkelerin partisi olacakları görüntüsü verirken kadrolaşmada ve teşkilatlanmada ağır ve temkinli bir duruş ortaya koydular.

Parti merkez teşkilatlanmasını gerçekleştirdikten sonra bölge teşkilatlanmasına başladı. Tarım faaliyetlerinin yoğun olduğu ve köylü kesiminin çoğunlukta olduğu Doğu Anadolu Bölgesi teşkilatlanma açısından önemli merkezlerin başında gelmesine karşın kadro sıkıntısı ve iktidar partisinin etkisi, teşkilatlanma faaliyetlerini etkiledi. Buna karşın bölgede teşkilatlanma farklılık gösterdi. Muş en erken teşkilatlanmasını tamamlayan yerlerin başında gelmesine karşın Ağrı 1955 gibi oldukça geç bir tarihte teşkilatlanmasını gerçekleştirdi. Partinin kuruluşunda daha çok iktidar partisinin siyaset anlayışını beğenmeyenler ve iktidar partisinde siyaset yapıp ayrılanlar etkili oldu. Partinin teşkilatlanmasında etkili olan ve Teşkilat Başkanı Fettah Aktan, iktidar partisile uyum sorunu yaşadığından TKP'ye geçenler arasındaydı. Bu da partinin Ağrı teşkilatlanmasında ilkesel problemler ve siyasi yaklaşım farklılıklarından ziyade kişisel tutumların/reflekslerin

öncelikler arasında yer almasına olanak sağladı. Partinin bütün faaliyetlerinin Teşkilat Başkanı Fettah Aktan'ın nezdinde ilerlemesi ve başkanın bütün seçimlerde kendini aday göstermesi, partinin kadro iradesinin dışında lider/kışı odaklı bir siyaset anlayışını tercih ettiğini göstermekteydi. Ağrı teşkilatındaki bu yapı, partinin genel felsefesini ihata eden köylü/köy merkezli siyasi tavır belirleme pratiğiyle de çelişmekteydi. Merkez teşkilatlanmasından sonra Taşlıçay İlçe Teşkilatı kurulan yerlerin başında geldi. Buradaki en büyük başarı, ilçe teşkilatıyla birlikte 16 köyde teşkilatlanmanın tamamlanması oldu. Ağrı'da partinin taşıdığı köylü kelimesinden dolayı köylülerden başka kimse aday olamaz gibi yanlış bir tutum içerisine girilmesi, partinin seçmen kitlesine kendini tam olarak ifade edemediğinin açık göstergesiydi. Taşlıçay ilçesinin yanında diğer teşkilatlanmanın gerçekleştirildiği ilçe Diyadin oldu. Partinin Ağrı'da ortaya koyduğu en büyük başarı Taşlıçay'da Davut Özbey'in genel meclis seçimlerini kazanmasıydı. Bu başarı bile Ağrı'da bağımsızların aldığı oyun gerisinde kaldı. Partinin diğer bir başarısı, 1955 Belediye Seçimlerinde Diyadin'de seçimleri kazanmasına karşın iktidar partisinin itirazı sonrasında seçim iptal edildi. Belediye seçimlerinde genel başarısızlık partinin siyasi işlevini sorgulamasına, beraberinde istifaların gelmesine ve CMP ile birleşmesine yol açtı. TKP ve sonrasında CMKP'nin Ağrı'da başarılı olamamasının siyasal düzlemdeki karşılığı, iktidar partisinin temsil ettiği tabandan ziyade kişisel nüfuzları ve halk nezdinde bir gerçekliği olan Celal Yardımcı ve Nakşibendi Kasım Küfrevi'nin toplumda daha çok karşılık bulmasıydı.

KAYNAKÇA

ARŞİVLER

Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

United States National Arşive

RESMİ YAYINLAR

Türkiye Köylü Partisi Elazığ Teşkilat Beyannamesi, İstanbul: Türkiye Basımevi, 1953.

Türkiye Köylü Partisi Gaye-Prensipier Tüzük Program Beyanname, İstanbul: Türkiye Basımevi, 1952.

GAZETELER

Ağrı

Akşam

Cumhuriyet

Demokrat Ağrı

Dünya

Hürriyet

Karaköse

Son Saat

Son Telgraf

Şark Ekspresi

Teşkilat Gazetesi

Ulus

Yayla

Yeni Sabah

Vatan

TELİF ESERLER

AHMAD, Feroz-Bedia Turgay Ahmad, *Türkiye’de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi*, İstanbul: Bilgi Yayınevi, 1976.

AĞAOĞLU, Samet, *Siyasi Günlük-Demokrat Parti’nin Kuruluşu*, Haz. Cemil Koçak, İstanbul: İletişim Yayınları, 1992.

ALBAYRAK, Mustafa, *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti(1946-1960)*, Ankara: Phoenix Yayınevi, 2004.

ATLI, Cengiz, “1946-1950 Yıllarında Ağrı’da Siyasi Hayat”, *Kafkasya Üniversiteler Birliği Uluslararası Ağrı Sosyal Bilimler Kongresi*, Ağrı: 2003, 714-725.

BAYAR, Celal, “Demokrat Parti Milletın Hürriyet Aşkından Doğmuştur.” *Demokrat Ağrı*, 18 Ekim 1957.

KABASAKAL, Mehmet, *Türkiye'de Siyasal Parti Örgütlenmesi 1908-1960*, İstanbul: Tekin Yayınevi, 1991.

KARPAT, Kemal , *Türk Demokrasi Tarihi*, İstanbul: Afa Yayınları, 1996.

“Köylü Partisi Dün Resmen Teşekkül Etti”, *Cumhuriyet*, 17 Mayıs 1952.

“Köylü Partisinde Seçimler”, *Cumhuriyet*, 20 Mayıs 1952.

PERİN, Cevdet, “Türkiye Köylü Partisi” *Hafta*, 6 (149), 1 Ağustos 1952, s.21.

PINAR, Mehmet “Ağrı’da (Karaköse) Demokrat Parti Teşkilatlanması”, *Kafkas Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12, 2013, s.185-206.

PINAR, Mehmet, “Çok Partili Dönemde Doğu Anadolu’da Seçimlere Bir Örnek Ağrı (Karaköse) Seçimleri (1946-1960)”, *Turkish Studies*, Volume 9/1, Winter 2014, s.439-460.

PINAR, Mehmet, *Hadi Gel Köyümüze Geri Dönelim Anadoluculuk ve Köycülük Bağlamında Türkiye Köylü Partisi (1952-1958)*, İstanbul: Libra Kitap, 2020.

ŞİŞİK, Hakan, *Türkiye Köylü Partisi (1952-1958)*, Yüksek Lisans Tezi Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

TUNAYA, Tarık Zafer, *Türkiye’de Siyasi Partiler I*, İletişim Yayınları, İstanbul 1998.

TUNCER, Erol, *1957 Seçimleri*, Ankara: TESAV, 2012.

YAŞAR, Beril, “Demokrat Parti’de Parti İçi Demokrasi (1946-1960)”, *Tarih Okulu Dergisi*, 18, s.503-541.

EKLER

Çatışma beyanı: Makalenin yazarları bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkileri bulunmadığını dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan ederler.

Destek ve teşekkür: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

Katkı Oranı Beyanı: Yazarlar, makaleye eşit oranda katkı sunmuştur.